

Michał Drożdż

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Postmodernistyczna wizja mediów w strukturach paradygmatu – próba krytycznego spojrzenia

Postmodern vision of media in paradigm structures – an attempt at a critical view

ABSTRAKT

W praktyce badań prowadzonych w obszarze nauk o komunikacji społecznej i mediach utrwalił się jako dominujący paradygmat funkcjonalno-pragmatyczny, wywodzący się źródłowo zasadniczo z amerykańskich badań nad mediami. Paradygmat ten, zgodnie z naturą i funkcjonalnością paradygmatów, pozostaje w tle i w kontekstach badań medialnych, ale w sposób znaczący i nie do przecenienia, przyczynił się do ogromnego postępu w badaniach nad mediami, zarówno na poziomie teorii mediów, jak i na płaszczyźnie badań empirycznych. Nie jest on jednak jedynym paradygmatem modelowym w badaniach nad mediami. Przedmiotem krytycznego namysłu podjętego w tym artykule jest paradygmat postmodernistyczny. Nie jest jednak moim celem analizowanie jego genezy, specyfiki i konsekwencji. Przedmiotem moich analiz są raczej niektóre wybrane aspekty teoretycznych konstrukcji medialnych, zainspirowanych przez ten paradygmat, warunkujących sposób postrzegania i badania mediów.

SŁOWA KLUCZOWE:

media, paradygmat, postmodernizm, teorie mediów, dekonstrukcja, osoba, etyka mediów, racjonalność

ABSTRACT

In the practice of research conducted in the field of social communication and media studies, it has established itself as the dominant functional-pragmatic paradigm, derived essentially from American media research. This paradigm, in keeping with the nature and functionality of the paradigms, remains in the background and in the contexts of media research, but has contributed significantly and not to be overestimated in a significant way in media research, both at the level of media theory and empirical research. However, it is not the only model paradigm in media research. The subject of critical reflection in this article is the postmodern paradigm. However, it is not my goal to analyze its origins, specificity and consequences. Rather, the subject of my analysis is some selected aspects of theoretical media constructions, inspired by this paradigm and conditioning the way media is perceived and researched.

KEYWORDS:

media, paradigm, postmodernism, media theories, deconstruction, person, media ethics, rationality

WSTĘP

Badania mediów i procesów komunikacji społecznej prowadzone są z perspektywy różnych modelowych paradygmatów medialnych. Dyskusja naukowa na temat statusu paradygmatycznego teorii medialnych była intensywnie prowadzona w XX wieku, szczególnie w drugiej połowie tego wieku. Była on konsekwencją poszukiwania metodologicznego statusu nauk o mediach i komunikacji społecznej. Zgodnie z regułami teorii nauki, które zaproponował Tomasz Kuhn, w badaniach naukowych ważny jest tzw. kontekst odkrycia i kontekst uzasadniania. Oba te elementy nie przynależą bezpośrednio do teorii medialnych, ale do uwarunkowań paradygmatycznych tych teorii. Oba te konteksty warunkują jakość teorii medialnych, stanowiących modelową bazę do prowadzonych szczegółowych badań mediów. W praktyce badań prowadzonych w obszarze nauk o komunikacji społecznej i mediach utrwalił się jako dominujący paradygmat funkcjonalno-pragmatyczny, wywodzący się źródłowo zasadniczo z amerykańskich badań nad mediami. Paradygmat ten, zgodnie z naturą i funkcjonalnością paradygmatów, pozostaje w tle i w kontekstach badań medialnych, ale w sposób znaczący i nie do przecenienia, przyczynił się do ogromnego postępu w badaniach nad mediami, zarówno na poziomie teorii mediów, jak i na płaszczyźnie badań empirycznych. Nie jest on jednak jedynym paradygmatem modelowym w badaniach nad mediami¹.

Przedmiotem krytycznego namysłu podjętego w tym artykule jest paradygmat postmodernistyczny. Nie jest jednak moim celem analizować jego genezę, specyfikę i konsekwencje. Przedmiotem moich analiz są niektóre wybrane aspekty teoretycznych konstrukcji medialnych, zainspirowanych przez ten paradygmat, warunkujących sposób postrzegania i badania mediów. Perspektywą naszych analiz są koncepcje medialne Jeana Baudrillarda, Norberta Bolza, Viléma Flussera, Paula Virilio, Friedricha Kittlera, Günthera Andersa, Wolfganga Welscha oraz Michela Serresa. Znaczący wpływ na powstanie i rozwój paradygmatu postmodernistycznego miały ogólne koncepcje: koncepcja konstrukcji Jacquesa Derridy, koncepcja narracji Jeana-Françoisa Lyotarda, koncepcja ironii Richarda Rorty'ego² oraz koncepcja dyskursu Michela Foucaulta.

¹ Zob. M. Drożdż, *Media. Teorie i fikcje*, Kielce 2005.

² Zob. M. Żardecka-Nowak, *Wspólnota i ironia. Richard Rorty i jego wizja społeczeństwa liberalnego*, Lublin 2003.

Jedną z tendencji współczesności, zwłaszcza w obszarze teoretycznych analiz mediów, jest kultywowanie postmodernistycznej wizji cywilizacji medialnej. Problematyka mediów wydaje się być ulubionym tematem rozważań autorów z kręgu postmodernizmu, tworzących superwizje nowego świata kształtowanego przez media. Charakterystycznym znamieniem tej orientacji jest zorientowanie analiz na procesy zmian zachodzących w szerszym kontekście społecznym, tzw. zmian cywilizacyjnych, odzwierciedlających procesy medialnej postmodernizacji życia indywidualnego i społecznego: procesy tzw. mediatyzacji społeczeństwa, wirtualizacji rzeczywistości, technicyzacji kultury, globalizacji gospodarki, hybrydyzacji kultury itp. Analizy postmodernistyczne są próbą opisu kondycji i perspektyw rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz mediów masowych w dobie technologicznego postępu informacyjno-komunikacyjnego. Wymagają one krytycznego spojrzenia i metodologicznej weryfikacji, która wykracza poza cele i możliwości tego artykułu. Przedstawione analizy są raczej próbą krytycznego pokazania niektórych aspektów postmodernistycznego podejścia do mediów.

MEDIA I TEORIE MEDIÓW W ŚWIETLE POSTMODERNISTYCZNEGO PARADYGMATU

Medialne konstrukcje, wyrastające z kulturowego nurtu myśli i mentalności postmodernistycznej, zajmują się przede wszystkim diagnozą i analizą zmian cywilizacyjnych i kulturowych, uwarunkowanych obecnością i funkcjonowaniem coraz doskonalszych technologicznie mediów masowych. Wychodzą one z założenia, że nowoczesne media mają ogromny wpływ na procesy zmian cywilizacyjnych, odpowiadając w zdecydowanej mierze za kształt struktur społecznych i charakter prawie wszystkich obszarów życia społecznego. Ten wpływ ma wieloraki wymiar: poznawczy, etyczny, psychologiczny, społeczny itd. Media określają czy wręcz determinują indywidualne i społeczne rozumienie rzeczywistości i sposób postrzegania człowieka i świata, wyznaczając nowy status i miejsce człowieka w rzeczywistości przez nie kreowanej. Główne twierdzenia postmodernistycznych teorii medialnych bazują na postmodernistycznej wizji świata, podważającej fundament racjonalności. Dlatego też tę orientację badawczą, opartą często na irracjonalnych wizjach, wiążemy z procesami tzw. irracjonalizacji mediów i w konsekwencji irracjonalizacji rzeczywistości. Chociaż są to dwa różne procesy,

to jednak w koncepcjach medialnych wzajemnie się one warunkują. Będziemy się starać pokazać w naszych analizach główne cechy tych procesów.

Wydaje się, że koncepcje i teorie medialne formułowane w ramach postmodernistycznego paradygmatu badań stają się zamkniętym w sobie polem ciągle nowych kombinacji tych samych idei i zmieniającą się układanką tych samych elementów. Nie można jednak nie docenić metaforycznego bogactwa postmodernistycznej ontologii medialnej³. Pozwala ono odkrywać realne problemy świata mediów, których wyjaśnienie należałoby jednak pozostawić empirycznym teoriom medialnym. Prezentowane przez nas krytyczne oceny tych koncepcji są dokonywane z perspektywy racjonalności ludzkiego *logosu* i personalistycznego *ethosu*. Oceny te mogą się wydawać zbyt krytyczne, ale chodzi nam w takim spojrzeniu przede wszystkim o to, by prezentowane koncepcje mogły się ukazać w świetle racjonalnej logiki, która nie pozwala zacierać granic między teorią a iluzją, między racjonalną prognozą a irracjonalną wizją. Jednak to krytyczne spojrzenie na przedstawione koncepcje medialne nie przekreśla ich heurystycznej wartości, wskazującej potrzebę adekwatnego opisu i wyjaśnienia współczesnego świata mediów oraz nie neguje wkładu i dorobku prezentowanego paradygmatu w innych dziedzinach poszukiwań i badań cywilizacji informacyjnej.

Wydaje się, że koncepcje
i teorie medialne formułowane w ramach
postmodernistycznego paradygmatu
badań stają się zamkniętym w sobie polem
ciągle nowych kombinacji tych samych idei
i zmieniającą się układanką tych samych
elementów.

Podstawowym problemem metodologicznym w badaniach medialnych jest zawsze określenie i sprecyzowanie przedmiotu badań. Racjonalno-empiryczna perspektywa badań traktuje media jako neutralną instancję przekazu treści, jako

³ Por. R. Leschke, *Einführung in die Medientheorie*, München 2003, s. 296.

kanał transmisji niezależnych od niego informacji. W takiej perspektywie najważniejszym zagadnieniem medialnej refleksji jest problem efektywności tych procesów przekazu i skuteczności ich oddziaływania. Analiza skutków oddziaływania mediów ze względu na przekazywane przez nie treści jest naturalną konsekwencją założenia, że ich funkcjonalność redukuje się tylko do transmisji danych. Samo medium traktuje się jako mniej ważny element procesu komunikacji masowej, w której podstawową rolę odgrywają przekazywane treści. Media są postrzegane z perspektywy przekazywanych przez nie treści z uwzględnieniem roli wszystkich uczestników komunikacji, których ta treść dotyczy i mających wpływ na jej kształtowanie, przekaz i percepcję: twórców, nadawców, odbiorców. Media traktowane są w sposób wąski, jako techniczne środki przekazu. Jako takie, pozostają neutralne wobec zmian i procesów społecznych, stają się tylko narzędziem ukazującym i utrwalającym te procesy. Teorie i modele medialne pokazujące funkcjonalność mediów zależą od ogólnego paradygmatu społeczno-kulturowego. W takim ujęciu teorie medialne są integralnie związane z ich szerszą platformą nośną, mianowicie z paradygmatem teorii społeczno-kulturowych i dzielą z nimi wspólny los procesów przemian. Różnorodność tych paradygmatów oraz coraz większa kompleksowość fenomenów medialnych wyzwały potrzebę formułowania coraz lepszych narzędzi teoretycznych i empirycznych do badania różnych obszarów i wymiarów funkcjonowania mediów.

Postmodernistyczna perspektywa systematycznie dekonstruuje zastane paradygmaty i teorie badań medialnych, rozszerzając pojęcie mediów. Znosi ona dotychczasową perspektywę funkcjonalności i medialności w badaniach mediów, koncentrując się na analizie samego systemu medialnego, jego natury oraz wewnętrznych procesów strukturalnych i konstrukcyjnych komunikacji medialnej. Postmodernizm próbuje stworzyć dla teorii mediów warunki autonomicznej analizy i uczynić z mediów centralny faktor analiz wszystkich procesów społeczno-historycznych, ujmowanych przez pryzmat ewolucji mediów. Uniwersalny charakter postmodernistycznych teorii medialnych nie wynika z uniwersalności paradygmatu czy struktury teorii, analogicznie do tego, co możemy zaobserwować w stosunku do innych koncepcji. Dla przykładu, teoria krytyczna mediów wypływa z materializmu dialektycznego, teoria systemów medialnych z semiotyki, hermeneutyki i teorii systemów, teorie technologiczne z cybernetyki i teorii informatycznych. Konstrukcje postmodernistyczne opierają się na uniwersalnie ujmowanym przedmiocie swoich badań, czyli szerokim pojęciu mediów.

Wszechobecność mediów staje się podstawą mediatycznego wyjaśniania rzeczywistości. Całość procesów rzeczywistości ma swoje medialne uwarunkowania, a media stanowią decydujący faktor teoretycznych modeli wyjaśniania rzeczywistości⁴. Orientacja postmodernistyczna dokonała w tym celu daleko idącej uniformizacji przestrzeni medialnej, czyniąc przedmiotem refleksji całokształt relacji medialnych człowieka i społeczności. Takie generalizujące, spreparowane i nieempiryczne ujęcie mediów dokonało się kosztem odejścia od analiz rzeczywistych procesów medialnych.

Postmodernizm próbuje stworzyć dla teorii mediów warunki autonomicznej analizy i uczynić z mediów centralny faktor analiz wszystkich procesów społeczno-historycznych, ujmowanych przez pryzmat ewolucji mediów.

Wydaje się, że w tym zabiegu metodologicznym zawiera się niekonsekwencja wobec generalnej tendencji postmodernistycznej, mianowicie tendencji do defragmentaryzacji rzeczywistości, partykularyzacji i negacji uniwersalizmu. Mamy tutaj jednak do czynienia z pozorną niekonsekwencją. Stosowany mechanizm generalizujący pojęcie mediów nie jest sprzeczny z duchem postmodernizmu, ponieważ mamy tu do czynienia nie tyle z uniwersalizmem, co z destrukcyjnym holizmem. Przedmiotem badań uczyniono media jako konstrukcję wyidealizowaną, obejmującą całokształt przestrzeni medialnych relacji. Celem takiej preparacji było stworzenie oryginalnego, niezależnego od innych dyscyplin przedmiotu badań. Taka konstrukcja przedmiotu badań była z jednej strony wynikiem tendencji postmodernistycznej do „ontologizacji” mediów, z drugiej zaś strony efektem formalizacji mediów z perspektywy technicznych uwarunkowań przekazu oraz perspektywy strukturalno-syntaktycznej. Konstrukcja ta abstrahuje całkowicie od zawartości i treści przekazów, koncentrując się na analizach oscylujących wokół McLuhanowskiej tezy, że same media są już przekazem. Orientacja ta odeszła

⁴ Por. R. Leschke, *Einführung in die Medientheorie*, dz. cyt., s. 237–245.

od pragmatycznych, zarówno doraźnych jak i systematycznych, celów badań medialnych, np. analiz medialnych na użytek kampanii politycznych czy też badań zorientowanych na cele ideologiczne. Holistyczne ujęcie mediów łączyło się zasadniczo z odejściem od racjonalnej metodologii.

Zgodnie z założeniem postmodernistycznej filozofii, konstruowane projekty medialne nie były przejawem zbytnej troski o poprawność metodologiczną i racjonalność argumentacji. Najczęściej stosowaną metodą konstruowania medialnej struktury oraz lokalizowania mediów w strukturach społecznych była reinterpretacja historii cywilizacji przez pryzmat szeroko rozumianych mediów. Ten historycyzm medialny, mimo iż w wielu przypadkach operował atrakcyjnymi i sugestywnymi metaforami, nie wniósł w badanie mediów nowych rozwiązań, ale w dużej mierze powielał i modyfikował medialną historię cywilizacji Marshalla McLuhana. Opierał się zasadniczo na jego wizji badawczej wyrażonej w programie „zrozumieć media”⁵ oraz na fascynacji kulturą mediów cyfrowych. „Cyberkultura, z interaktywnością i hipertekstualnością jako centralnymi kategoriami, może też być potraktowana jako typ empiryczny postmodernizmu. Dzieła i procesy ją stanowiące, dokonawszy interioryzacji ducha dekonstrukcji, lokują się wówczas obok stale obecnych w kulturze końca dwudziestego wieku zjawisk modernistycznych. Współobecność taka prowadzi zarówno do licznych nieporozumień interpretacyjnych, jak również do powstania interesujących form hybrydycznych”⁶.

Hybrydyzacja rzeczywistości i jej teoretycznego opisu jest konsekwencją postmodernistycznego założenia, że w świecie króluje różnorodność i wielość równolegle kształtujących się i zachodzących na siebie równoważnych tendencji. Pluralizm ma w postmodernizmie wymiar wszechogarniający. Dotyczy wszystkich dziedzin ludzkiej aktywności, tym bardziej aktywności poznawczej. Owocem tak kształtowanej refleksji poznawczej nie jest więc metodologicznie dopracowany, harmonijny system wiedzy o mediach, ale przypadkowy zbiór różnego rodzaju i różnej wartości niekoherentnych, chociaż czasem oryginalnych idei, ciekawych metafor, szokujących diagnoz, prowokujących wniosków, mieszczący się w ogólnie określonej problematyce mediów.

⁵ Por. M. McLuhan. *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka. Wprowadzenie L. H. Laphama*, Warszawa 2004.

⁶ Tamże, s. 73.

Postmodernizm oraz poststrukturalizm nie oferują praktycznych zastosowań w badaniach medialnych, ale prowokują teoretyczną skrajnością swoich irracjonalistycznych wizji do nowego rozumienia roli mediów w społeczeństwie informacyjnym. Przede wszystkim nie posługują się one racjonalną metodologią, stosując raczej „metodologię, w której nie ma żadnej metodologii” oprócz metody negacji i destrukcji. Orientacje te dokonują teoretycznej dekonstrukcji i praktycznego odrzucenia pojęć: uniwersalności, tożsamości, podmiotowości, realnej obecności, transcendencji, a więc tego wszystkiego, co kiedyś w latach siedemdziesiątych Harold Bloom nazwał czterema ortodoksiami: obecności, jedności, formy i sensu, uznając je za fikcje i iluzje. Obecność jest traktowana jako iluzja religijna, jedność jako iluzja organiczna, forma jako iluzja retoryczna, natomiast sens jako iluzja metafizyczna⁷.

Hybrydyzacja rzeczywistości i jej teoretycznego opisu jest konsekwencją postmodernistycznego założenia, że w świecie króluje różnorodność i wielość równoległe kształtujących się i zachodzących na siebie równoważnych tendencji.

Również orientacja strukturalno-lingwistyczna w filozofii dokonała radykalnego zwrotu w kierunku analiz medialnych i filozofii mediów. Głównym celem tych wszystkich orientacji badań było podkreślenie roli mediów w konstruowaniu nowej postmodernistycznej i poststrukturalistycznej rzeczywistości społeczeństwa informacyjnego.

⁷ Por. H. Bloom, *Kabbalah and Criticism*, New York 1975 (cyt. za: C. Pias, *Poststrukturalistische Medientheorien*, w: S. Weber (red.), *Theorien der Medien*, Konstanz 2003, s. 286n (277–293).

POSTMODERNISTYCZNE ZAANGAŻOWANIE W TEORIE MEDIÓW – WIZJONERSTWO I REKURENCYJNOŚĆ

Postmodernistyczna orientacja badań medialnych jest zakrojonym na szeroką skalę przedsięwzięciem, prowadzonym z wielkim patosem i eminentną retoryką. Miało ono na celu dostarczyć nowej wiarygodnej wiedzy na temat mediów. Projekty te miały aspiracje wyzwolenia się ze struktur racjonalności filozofii i nauk humanistycznych i stworzenia na bazie wiedzy technicznej nowej „technologicznej ontologii medialnej”. Myśl postmodernistyczna chętnie odwołuje się do rzekomej wiedzy technicznej, operując w sposób dowolny i selektywny pojęciami informatycznymi, fizykalnymi, matematycznymi. Mechanizm ten jest próbą uwiarygodnienia naukowego statusu postmodernistycznej refleksji medialnej. Aspiracje postmodernizmu przekraczały jednak jego możliwości, gdyż negacja racjonalności nie mogła doprowadzić do powstania racjonalnych teorii medialnych, wyjaśniających kulturowe konsekwencje postępu technicznego. W rzeczywistości, zaprezentowane przez postmodernizm projekty medialne, są kolejnymi konstrukcjami typowo humanistycznymi o wysokim stopniu irracjonalnego wizjonerstwa. Zawierają one podstawowe założenia i faktory postmodernistycznej „ontologii medialnej”,⁸ współtworzącej nowy paradygmat badań mediów. Fundamentem tego paradygmatu i jednocześnie jego wyznacznikiem są ogólne założenia i tendencje postmodernistycznej kultury i filozofii.

Warto przywołać niektóre pojęcia i określenia charakteryzujące te tendencje. Niezależnie od stopnia adekwatności ich opisu i przynależności do różnych obszarów i poziomów wartościowania oraz bez zbytej troski o ich uporządkowanie, możemy przywołać niektóre z nich, szczególnie te, które mają wpływ na kształtowanie się wizji mediów: negacja racjonalności, antyteleologiczna wizja świata i człowieka, pluralizm, antyfundamentalizm, różnorodność, rozproszenie, przypadkowość, ambiwalencja, niezrównoważenie, lokalność, synkretyzm, eklektyzm, zacieranie granic pomiędzy kulturą „wysoką” – elitarną a „niską” – popularną, hedonizm, pastiszowość, „kolażowość”, złożoność, aporetyczność, intertekstualność, amoralizm i indyferencja aksjologiczna, konformizm, poczucie wyczerpania, brak całościowego układu odniesienia, odrzucenie idei postępu, katastroficzna wizja świata, podważenie idei tożsamości zastępowanej przez kult

⁸ Por. R. Leschke, *Einführung in die Medientheorie*, dz. cyt., s. 293n.

ciała, negacja indywidualizmu, zanik głębi i rozróżnienia pomiędzy istotą a zjawiskiem, obniżenie wagi przesłania tekstów kultury, negacja wartości etycznych i prawdy, hołdowanie paradoksom i paralogii⁹. Postmodernizm preferuje grę wartościami, w której cele poznawcze ustępują często pragnieniu zbudowania modeli i wzorców, w których miesza się preferencje z rezultatami dociekań. Postmodernistyczny dyskurs nie operuje regułami wyznaczonymi przez racjonalistyczną logikę prawdy. Negacja rozumu i racjonalności otwiera pole dla niekontrolowanych emocji, irracjonalnych wizji i światopoglądowych preferencji.

Postmodernistyczny dyskurs nie operuje regułami wyznaczonymi przez racjonalistyczną logikę prawdy. Negacja rozumu i racjonalności otwiera pole dla niekontrolowanych emocji, irracjonalnych wizji i światopoglądowych preferencji.

W ten sposób negatywnie nastawiony do racjonalności postmodernizm, operując w przestrzeni nowych środków przekazu, w której interaktywność, wirtualność i cyfrowość przekazu przełamały dotychczas obowiązujące konwencje komunikacji, staje się współtwórcą kształtującego się na naszych oczach nowego paradygmatu teorii mediów. Podstawowymi wyznacznikami postmodernistycznego paradygmatu medialnego są m.in.: negacja racjonalnych schematów, kanonów i metod, negacja podmiotu i jego duchowości, hybrydyzacja form i koncepcji, perspektywa gry i kult zabawy, niewyraźność semantyczna, performatywność języka opisu, preferencja tendencji konstruktywistycznych itd. Różne preferencje tych cech tworzą hybrydowe, irracjonalne konstelacje, stanowiące podstawę i wyznacznik tendencji analiz medialnych.

Reasumując, możemy powiedzieć, że paradygmat ten kształtowany jest przez ogólną tendencję negacji, zorientowaną szczególnie przeciw racjonalności

⁹ Por. R.W. Kluszczyński, *Spółczesność informacyjna. Cyberkultura. Sztuka multimedialna*, Kraków 2002, s. 58.

filozofii i nauk humanistycznych, podważanej i negowanej siłą irracjonalnej retoryki. Natomiast widoczne są, na przykład u Virilio czy Flussera, przejawy kokieterii wobec scjentyście rozumianych nauk przyrodniczych. Nauki te i ich dorobek były i są traktowane instrumentalnie jako swoisty element empirycznego uwiarygodnienia irracjonalnych refleksji. W tego typu refleksji medialnej dominuje metaforyczność, sloganowość języka, w którym retoryka staje się substytutem argumentacji. Eklektyzm patosu i neologicznego chaosu, teatralność figur myślowych, dominują nad racjonalną merytorycznością. Z perspektywy metodologicznej ukazują się wyraźne tendencje do dowolnego operowania pojęciami zapożyczonymi z innych nauk, tendencje do swobodnego wykorzystywania czy też manipulowania faktami, do laksystycznego traktowania zasad metodologii.

Pomimo tworzenia pozorów niezależności i samodzielności, postmodernistyczne badania medialne mają charakter rekurencyjny. Odwołują się *implicitie* lub *explicitie* do wielu innych koncepcji medialnych, szczególnie analiz szkoły krytyki kulturowej czy determinizmu technologicznego. Ulubionym elementem retoryki postmodernistycznej jest odwoływanie się do własnych poglądów, auto-cytowanie czy inflacyjne powoływanie się na idee tej samej orientacji. Rekurencja ta dowodzi niewystarczalności własnych idei, ograniczoności teoretyczno-empirycznej bazy oraz braku perspektyw dalszego rozwoju.

Nie jest łatwo dokonać klasyfikacyjnego przeglądu dokonań postmodernistycznej orientacji badań medialnych. Można się jedynie pokusić o próbę odnalezienia śladów postmodernistycznego i poststrukturalistycznego „zaangażowania w teorię mediów”¹⁰. Po pierwsze, poststrukturalizm uznaje wszelką wiedzę za efekt różnego typu dyskursów, uwarunkowanych strukturalnie przez media. Teorie medialne dysponują wiedzą o mediach, odkrywaną w analitycznym dyskursie w przestrzeni gry między technologią, instytucjami przekazu i formami medialnymi (Foucault). Po drugie, media nie są abstrakcyjnie pojmowanym nośnikiem obiektywnego sensu, ale są konkretnym, materialnym elementem procesów komunikacji, posiadającym swój własny immanentny sens. Teoria mediów jest analizą materialnych uwarunkowań procesów semiotycznych (Derrida). Po trzecie, media nie przekazują i nie komunikują tylko zdarzeń, ale komunikują przed wszystkim siebie jako podstawowe zdarzenie medialne. Teoria mediów

¹⁰ Por. C. Pias, *Poststrukturalistische Medientheorien*, art. cyt., s. 286–289.

jest w tej perspektywie dyskursywną analizą zdarzeń medialnych (Lyotard)¹¹. Po czwarte, media konstruują rzeczywistość. Świat mediów jest konstrukcją dowolną i przypadkową, konstruktem niepowiązanych przyczynowo i pozbawionych konsekwencji „obrazów”. Natomiast rzeczywisty świat, przy współdziałaniu mediów, staje się jedynie „wieloaktowym przedstawieniem”¹². Teoria medialna pokazuje mechanizmy konstrukcji rzeczywistości. Po piąte, nowe media, funkcjonujące w zgodzie z zasadą interaktywności i posługujące się zarazem strukturą hipertekstową, dokonały „interioryzacji logiki dekonstrukcji”¹³. Rezultatem tego procesu jest zmiana kompetencji twórców i odbiorców przekazów medialnych. Twórca i nadawca przekazu treściowego nie przekazuje w nim obiektywnego sensu, ale zostaje zredukowany do roli twórcy kontekstów dla odbiorczej kreacji świata i staje się jednym z kontekstów interpretacyjnych. Sens przekazu jest współtworzony przez odbiorcę w procesie interakcji z twórcą przekazu i technicznymi środkami medialnymi. Zadaniem twórcy staje się stworzenie układu-kontekstu, w którym odbiorca konstruuje przedmiot swego doświadczenia oraz jego znaczenie. Odbiorca nie jest więc jedynie interpretatorem gotowego, czekającego na zrozumienie, obiektywnego sensu przekazu, ale staje się współtwórcą subiektywnego sensu. Teoria mediów staje się więc w tej perspektywie dyskursywną hermeneutyką medialną.

DEKONSTRUKCYJNE WIZJE MEDIOSFERY

Teoretyczne analizy mediów, w omawianym przez nas obszarze, są często tak oryginalne, nowatorskie, szokujące swoimi neologizmami w dziedzinie pojęć, nazw teorii, metodologicznym chaosem, iż wydaje się czasem, że głównym celem tych wysiłków myślowych nie jest analiza mediów, ale raczej poszukiwanie atrakcyjnych, populistycznych, hasłowych twierdzeń wnoszących niewiele wartościowych elementów i idei do badań nad mediami, że są one swoistym uprawianiem „sztuki dla sztuki”. Postmodernistyczna orientacja wykorzystuje niewątpliwie nową sytuację społeczną, związaną z postępującymi procesami tworzenia się pod

¹¹ Por. tamże, s. 288.

¹² Por. Z. Bauman, *Socjologia i ponowoczesność*, w: H. Kozakiewicz i inni (red.), *Racjonalność współczesności. Między filozofią a socjologią*, Warszawa 1992, s. 14.

¹³ R.W. Kluszczyński, *Społeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimedialna*, dz. cyt., s. 70.

wpływem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych społeczeństwa informacyjnego, jako pole dowolnych eksperymentów i interpretacji myślowych, dalekich często od rzeczowej i obiektywnej podstawy empirycznych badań lub stosuje je w dowolnie generowanej interpretacji teoretycznej. Nowoczesne media tworzą rzeczywiście nową przestrzeń medialną, charakteryzowaną przez nas w pierwszej części tego opracowania. Stanowi ona inną jakość w stosunku do tradycyjnego funkcjonowania mediów, ale w żaden sposób nie uprawnia to badaczy mediów do traktowania jej w sposób odbiegający od standardów badań naukowych. Jeśli natomiast pojawiają się analizy niespełniające tych standardów, czy wręcz naruszające zasady racjonalności, to nie stanowią one w obszarze teorii medialnych większej wartości poznawczej.

Tendencje postmodernistyczne są widoczne nie tylko w przestrzeni badań medialnych, ale również w przestrzeni funkcjonowania samych mediów. Dyskusja dotycząca oceny mediów masowych i kultury masowej jest jednym z zasadniczych tematów refleksji postmodernistycznej. Mimo iż w kwestii wzrastającej roli środków masowego przekazu we współczesnych społeczeństwach widać konsensus, to jednak w kwestii analiz skutków ich oddziaływania istnieją zasadnicze różnice. Postmodernistyczne analizy oscylują w kierunku negatywnych wizji świata zdominowanego nowymi technologiami,¹⁴ odchodząc od poglądów zafascynowania nowymi technologiami¹⁵. „Nowoczesne media generują tak wiele znaków – pisze Mrozowski – że prowadzi to nieuchronnie do dewaluacji znaczenia – redukcji wszelkiej znaczącej aktywności do zwykłego ‘nonsensu’, czyli obrazów pozbawionych głębszych wartości. W kulturze postmodernistycznej wygląd zewnętrzny i styl liczą się bardziej niż wartość i sens (elementy znaczące bardziej niż znaczone, forma bardziej niż treść), a żart i zabawa dominują nad uważną refleksją (...). W rezultacie podważeniu ulegają takie cechy, jak wartość artystyczna, prawda, powaga, autentyczność, realizm, głębia intelektualna, logiczna narracja, a nade wszystko status obrazu przestaje być kopią rzeczywistości, staje się kopią bez oryginału i odniesienia, a więc symulacją rzeczywistości”¹⁶.

¹⁴ Por. np. J. Baudrillard, *The Ecstasy of Communication*, New York 1988.

¹⁵ Por. np. teksty reprezentantów medialnego determinizmu technologicznego: M. McLuhan, *Zrozumieć media*, dz. cyt.; M. McLuhan, *Wybór tekstów*, Poznań 2001; D. de Kerckhove, *Powłoka kultury. Odkrywanie nowej elektronicznej rzeczywistości*, Warszawa, Toronto 1995.

¹⁶ Por. M. Mrozowski, *Media masowe. Władza, rozrywka i biznes*, Warszawa 2001, s. 396. Zob. również: D. Strinati, *Wprowadzenie do kultury popularnej*, Poznań 1998; J. Collins,

U podłoża tych postmodernistycznych tendencji w mediach leży negacja racjonalności, a w konsekwencji odrzucenie obiektywnych fundamentów sensu, norm, wartości, odrzucenie „wielkich narracji”, czyli obiektywnych teorii i systemów racjonalnej wiedzy i myśli, które – jak twierdził Lyotard – niesłusznie roszczą sobie pretensje do bycia fundamentem uniwersalnej, absolutnej i wszechstronnej wiedzy, prawdy oraz słuszności¹⁷. Media stają się coraz bardziej obszarem, w którym dokonuje się proces systematycznej dekonstrukcji tych fundamentów i wprowadzania na to miejsce radykalnego eklektyzmu, subiektywizmu i indywidualizmu, wyrażających się przede wszystkim w hedonistycznym konsumpcjonizmie oraz swobodnym kształtowaniu własnej tożsamości i stylu życia¹⁸. W ten sposób media kształtują nie tylko kulturę i relacje społeczne, ale także samego człowieka, który wręcz organicznie związany jest ze światem mediów¹⁹.

Abstrahując od szerszych analiz pojęcia i zjawiska postmodernizmu,²⁰ warto jednak zwrócić uwagę na postmodernistyczną tendencję negacji. Ciekawym spostrzeżeniem metodologicznym, które może być jednym z elementów wyboru kategorii negacji i destrukcji w spojrzeniu na postmodernizm, może być fakt, że postmodernizm próbuje się identyfikować częściej od strony negatywnej. Ta próba identyfikacji przez negację nie jest przypadkowa. Wiąże się bowiem zasadniczo z krytycznym, negatywnym, żeby nie powiedzieć destrukcyjnym nastawieniem do „nowoczesności”, do wszystkich obszarów i dziedzin współczesnej

Telewizja a postmodernizm, w: R.C. Allen (red.), *Teledyskursy. Telewizja w badaniach współczesnych*, Kielce 1998; J. Storey, *Studia kulturowe i badania kultury popularnej. Teorie i metody*, Kraków 2003.

¹⁷ Zob. J.-F. Lyotard, *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*, Warszawa 1997.

¹⁸ Por. M. Mrozowski, *Media masowe. Władza, rozrywka i biznes*, dz. cyt., s. 396.

¹⁹ Por. D. Kloock, A. Spahr, *Medientheorien. Eine Einführung*, München 2000, s. 100.

²⁰ Istnieje bardzo wiele publikacji na temat postmodernizmu, zarówno z kręgu zwolenników tego nurtu myślenia, jak i jego krytyków: zob. m.in. „Ethos”, 33–34 (1996), cały numer; H. Kiereś, *Postmodernizm*, w: A. Bronk (red.), *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią najnowszą*, Lublin 1995, s. 263–273; K. Stasiuk, *Krytyka kultury jako krytyka komunikacji*, Wrocław 2003, s. 166–217; R. Borkowski (red.), *Globalopolis. Kosmiczna wioska, szanse i zagrożenia*, Warszawa 2003; Z. Sareło (red.), *Postmodernizm. Wyzwanie dla chrześcijaństwa*, Poznań 1995; J. Życiński, *Bóg postmodernistów*, Lublin 2001; H. Perkowska, *Postmodernizm a metafizyka*, Warszawa 2003; A. Zeidler-Janiszewska (red.), *Oblicza postmoderny. Teoria i praktyka uczestnictwa w kulturze współczesnej*, Warszawa 1992; A. Jamroziakowa (red.), *Inspiracje postmodernistyczne w humanistyce*, Warszawa, Poznań 1993; M. Żardecka-Nowak, *Wspólnota i ironia. Richard Rorty i jego wizja społeczeństwa liberalnego*, dz. cyt.

kultury: nauki, moralności, filozofii, religii, sztuki, literatury itp. Istotną cechą i tendencją wyróżniającą i charakteryzującą postmodernizm jest dekonstrukcjonizm. Oznacza on przewagę czy nawet wyłączenie podejścia negatywnego, krytycznego, wręcz sceptycznego, nad budującym. Postmodernizm w swoim zasadniczym wydaniu jest nurtem „negacji, podejrzania, demaskowania, demitologizowania, podważania, kwestionowania i destrukcji”²¹. Wyrazem destrukcyjnej tendencji postmodernistów są wypowiedziane w nawiązaniu do Nietzschego idee „końca i śmierci”²² zasadniczych i fundamentalnych wartości kultury europejskiej: „Boga, religii, człowieka (podmiotu, humanizmu), filozofii, zwłaszcza metafizyki, nauki, racjonalności, absolutnie pojętej prawdy i pewności poznania oraz podkreślanie konieczności przewycięzania tradycyjnych rozróżnień, podziałów i hierarchii, standardów i dotychczas uznawanych autorytetów (religii, rozumu i nauki)”²³. Wszystkie te wartości należałoby według postmodernistów poddać rekonstrukcji, czy wręcz dekonstrukcji i destrukcji, gdyż niewolą one człowieka, łudząc go utopijną nadzieją zbawienia. „W skrajnej wersji dekonstrukcjonizmu postmodernizm jest nurtem negatywnym, pesymistycznym, wręcz nihilistycznym, bez wizji przyszłości, jest niewiarą, że jest na czym budować kulturę. Jako rodzaj laickiego millenaryzmu, czy katastrofizmu, wyrasta z przeświadczenia, że ludzkość znalazła się w czasach ostatecznych”²⁴. Wizja świata prezentowana przez postmodernizm jest światem zdekonstruowanej rzeczywistości, jest „postrzeczywistością”, swoistym „postświatem”. „Mówi się więc o postmodernie, ponowoczesności, społeczeństwie postindustrialnym, postprzemysłowym, posttradycyjnym czy nawet pokapitalistycznym, wartościach postmaterialistycznych czy nawet o posthistorii czy postkulturze”²⁵. Krytycy i badacze współczesności widzą wewnętrzną sprzeczność w postmodernistycznym filozofowaniu i stylu życia, mianowicie tę, że filozofia ta, obalając wszelkie zasady zastanej tradycji i kultury, sama odwołuje się do uogólnionej negatywności, która staje się dla niej nową

²¹ A. Bronk, *Krajobraz postmodernistyczny*, „Ethos”, 33–34 (1996), s. 89 (79–100).

²² Można przykładowo zwrócić uwagę na dwie tendencje: F. Fukuyama przepowiada kres historii, a S. Hawking – kres fizyki (por. A. Bronk, *Krajobraz postmodernistyczny*, art. cyt., s. 89).

²³ Tamże, s. 90; por. także: J. Stout, *The Flight from Authority. Religion, Morality and the Quest for Autonomy*, Notre Dame 1981.

²⁴ A. Bronk, *Krajobraz postmodernistyczny*, art. cyt., s. 93.

²⁵ K. Stasiuk, *Krytyka kultury jako krytyka komunikacji*, dz. cyt., s. 168.

zasadą²⁶. W postmodernistycznym myśleniu o dekonstrukcji czy destrukcji zawiera się zatem tendencja kreująca i promująca tzw. chaosmos wartości, sensu i celu życia człowieka. „Człowiek epoki ponowoczesnej – pisze Bronk – nie dostrzega porządku ani w świecie ani w sobie. Świat jawi mu się jako przypadkowa, chaotyczna aglomeracja rzeczy, a on sam wydaje się być igraszką irracjonalnych sił. Analizy postmodernistów ujawniają dramatyczną kondycję człowieka w świecie. Nie wiemy już, dokąd idziemy; nie wiemy nawet, czy postępujemy w prostej linii czy też kręcimy się w kółko. Z taką świadomością nie tylko trudno się filozofuje, lecz coraz trudniej żyje. Być może w utracie przez człowieka poczucia racjonalności świata i siebie należy szukać wyjaśnienia obserwowanego w kulturze postmodernistycznej rozchwiania tradycyjnego porządku moralnego, zredukowanego do sfery kulturowo uwarunkowanej obyczajowości”²⁷.

Postmodernizm odpowiada na dokonujące się przemiany cywilizacyjne i kulturowe propozycją negatywnej i systematycznej destrukcji tradycyjnych wartości, norm, powodując narastanie poczucia zagubienia podstawowej orientacji ludzkich działań, postaw, ocen, wartościowań i wyborów etycznych, religijnych i społecznych. Te propozycje filozoficzne i kulturowe wykorzystują wiele rzeczywistych zjawisk kryzysowych dzisiejszego świata, wobec których proponują pewne i szybkie, ale doraźne w swojej istocie rozwiązania. Sytuacja, którą rodzą te tendencje kulturowe, stanowi szczególne wyzwanie dla personalistycznej antropologii i etyki, stawiając również przed filozofią sensu i filozofią wartości nowe zadania dostarczenia współczesnemu człowiekowi i światu fundamentu wartości, na których mogłoby się opierać życie ludzkie we wszystkich jego wymiarach²⁸.

Nowoczesne media, szczególnie media telematyczne, odgrywają w świecie postępujących, cywilizacyjnych zmian zasadniczą, wręcz konstytutywną, rolę²⁹. Rozwój i ekspansja mediów uznawane są za wyznacznik zmian cywilizacyjnych i jedną z ważniejszych cech charakteryzujących nową kulturę postmodernistyczną. Wpływają one na homogenizację kultury, zanik zdolności samodzielnego

²⁶ Por. Z. Morawski, *W mrokach postmodernizmu*, w: T. Kostyrko (red.), *Dokąd zmierza współczesna humanistyka*, Warszawa 1994, s. 40.

²⁷ A. Bronk, *Krajobraz postmodernistyczny*, art. cyt., s. 95.

²⁸ Por. M. Drożdż, *Przestrzeń sensu w postmodernistycznej „cywilizacji medialnej”*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 20/1 (2001), s. 13.

²⁹ Por. T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa, Kraków 1999, s. 147.

i krytycznego myślenia oraz wyłanianie się i umacnianie stereotypów. „Nawet, jeśli media są kontrolowane i świadomie programowane tak, by reprezentować dominujące wartości społeczeństwa, sposób przekazywania przez nie wiadomości prowadzi do transmitowania informacji, które często zagrażają istniejącym wartościom. (...) Media masowe stały się siłą zmiany, ponieważ komunikują brak satysfakcji, alternatywne style życia, sygnały dysonansu”³⁰. W tym sensie media stają się ważnym elementem kultury postmodernistycznej. Nie znaczy to oczywiście, że same media masowe są zorganizowane w myśl zasad postmodernizmu, ale raczej chodzi tutaj o sposób ich funkcjonowania i zawartość przekazywanej treści.

Postmodernizm ma także krytyczny stosunek do normatywności: etycznej, społecznej, wychowawczej, edukacyjnej, odrzucając również wszelkie fundamenty takiej normatywności. Każdy rodzaj normatywności i związanego z nim świata wartości rodzi tylko fałszywe nadzieje, czyni ze społeczności i jednostek przedmiot władzy i manipulacji. Nie istnieją idee i wartości, które warte byłyby zaangażowania i poświęcenia. Postmodernizm kwestionuje angażowanie się w trwałe i obiektywne wartości i zasady etyczne oraz angażowanie się w życie społeczne według tradycyjnych, utrwalonych standardów. W świecie mediów również nie powinna funkcjonować żadna normatywność wyznaczająca przestrzeń odpowiedzialności etycznej i społecznej. Takie ideały i zasady dziennikarstwa, – żeby już nie mówić o odrzucanej przez postmodernizm etyce mediów – jak prawdomówność, bezstronność, obiektywizm, bezstronność, faktyczność, niezależne formowanie opinii, służba społeczna, sprawiedliwość, szacunek dla człowieka itp., trzeba zastąpić swobodą narracji i interpretacji świata, promocją indywidualizmu, subiektywizmu i hedonizmu, preferowaniem życia traktowanego jak gra, zabawa, rozrywka i relaks. Ciekawie to ujmuje Mrozowski, pokazując nowe metody wartościowania pracy dziennikarskiej. „Odrzucając normatywne wzorce rozróżniające ‘dobre’ i ‘złe’ dziennikarstwo, postmodernizm za ‘dobre’ dziennikarstwo uznaje tylko takie, które kwestionuje wszelkie roszczenia do prawdy i słuszności, łącznie z takimi roszczeniami samych dziennikarzy, otwierając równocześnie możliwości nowych interpretacji, prowokując do zajęcia stanowiska i podjęcia jakiegoś działania, nie ukrywając przy tym, że nie jest ono niczym więcej, jak tylko wieloznaczną,

³⁰ R. Inglehart, *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societas*, Princeton 1997, s. 3 (cyt. za: K. Stasiuk, *Krytyka kultury jako krytyka komunikacji*, dz. cyt., s. 184).

szczętkową, często wewnętrznie sprzeczną wypowiedzią na jakiś temat”³¹. I o tego typu dziennikarstwo i o takie media właśnie chodzi, zgodnie z postmodernistyczną apoteozą indywidualnej wolności człowieka, wolności pozbawionej żywotnego związku z odpowiedzialnością i prawdą. Za jeden z głównych fundamentów tak pojętej wolności uważa się wyzwolenie człowieka z rzekomej niewoli obiektywnego, wiecznego i niezmiennego sensu, stanowiącego, jak mówi Derrida, rodzaj Metanarracji, pozwalającej osądzić wszystkie ludzkie, indywidualne narracje³². Metanarracja, czyli inaczej obiektywna prawda i obiektywny sens bytu, według postmodernistów, nie istnieje. Stanowi jedynie iluzję tych, którzy bezskutecznie poszukując sensu, z czasem uwierzyli, że udało im się go osiągnąć.³³ Media stanowią, według tego nurtu, przestrzeń promowania indywidualnych, dowolnych, subiektywnych narracji, przestrzeń produkcji indywidualnego sensu, bez odwoływania się do jakiegokolwiek obiektywnego fundamentu, który i tak *de facto* nie istnieje.

ZAKOŃCZENIE

Postmodernistyczne opisy teraźniejszości medialnej oraz wizje jej przyszłości tracą swoją poznawczą wartość w świetle empirycznych badań mediów i prawdziwej wiedzy o aktualnym stanie i możliwościach techniki medialnej. Racjonalne spojrzenia na świat techniki pokazuje bowiem, że „ortoewolucyjne prognozy”³⁴ postmodernizmu różnią się wyraźnie w swoich przewidywaniach od realizowanej rzeczywistości technicznej. Wyraźnym brakiem prognoz stawianych zgodnie z „ortoewolucyjną metodą” jest ignorowanie alternatywności przewidywań

³¹ Por. M. Mrozowski, *Media masowe. Władza, rozrywka i biznes*, dz. cyt., s. 398.

³² Por. J. Derrida, *Pismo filozofii*, Kraków 1992; I. Ziemiński, *Postmodernizm a dylematy człowieka*, „Ethos”, 33–34 (1996), s. 143 (141–149).

³³ Jak pisze jeden z polskich postmodernistów, J.A. Sikora: „Oświadczam: nie istnieje dzisiaj żaden fundament sensu, co do którego można by nie mieć wątpliwości, co do którego można by jeszcze stawiać twarde wymagania sensotwórcze i o którym można by mieć przekonanie (wiarę), że nas nie zawiedzie. Rozpadły się nie tylko kulturowane dotąd fundamentalistyczne wartości, strategie aksjosemiotyczne i normy racjonalności, ale wręcz wyparliśmy się roszczeń, co do zasadności poszukiwań jakichkolwiek nowych podstaw dla naszego duchowego życia” (cyt. za: A. Jawłowska, *Sens i dekonstrukcja*, w: A. Jamroziakowa (red.), *Inspiracje postmodernistyczne w humanistyce*, „Poznańskie Studia z Filozofii Nauki”, z. 13, Warszawa, Poznań 1993, s. 52).

³⁴ Pojęcie to określa taką metodę prognostyczną, która aktualnie poznane relacje i prawidłowości przedłuża w sposób linearny w przyszłe struktury świata.

i nierespektowanie przełomowych zmian jakościowych w rozwoju mediów. Cechuje je absolutyzacja pewnych aspektów fenomenów medialnych, wzmacniana akceptacją błędnego założenia, że postęp techniczny wykazuje płynny, dynamiczny i linearny wzrost bez skoków jakościowych. Prognozy te oscylują często między racjonalnością a irracjonalną fikcją. Podstawowym wyznacznikiem wartości poznawczej teoretycznych narzędzi analiz medialnych jest więc ich racjonalność. Wydaje się, że wiele z przedstawionych projektów medialnych odbiega od standardów racjonalności lub wprost ją neguje. Cechuje je odejście od *logosu* mediów w stronę chaosu medialnych ujęć, odrzucenie szerokiego horyzontu sensu na rzecz atrakcyjności pustych form, iluzoryczności wizji i zmienności reguł słownych gier.

Medialne utopie, będące owocem postmodernistycznych wysiłków, okazują się iluzją wykraczającą poza realną, empirycznie dostępną przestrzeń medialną.

Wydaje się jednak, że postmodernistyczny paradygmat badań medialnych powoli się wyczerpuje i traci swoją atrakcyjność oraz siłę oddziaływania, ponieważ wizje medialnie determinowanej apokalipsy cywilizacji lub wiara w zbawczy potencjał mediów odstawiają powoli swoją irracjonalność. Medialne utopie, będące owocem postmodernistycznych wysiłków, okazują się iluzją wykraczającą poza realną, empirycznie dostępną przestrzeń medialną. Procesy w niej zachodzące nie dają się wyjaśnić przy pomocy irracjonalnych narzędzi medialnych utopii. Parafrazując kantowską koncepcję, promowaną przez Hegla, że doświadczenie samo w sobie jest ślepe, a poznanie umysłowe samo w sobie puste, można powiedzieć, że irracjonalna ontologia medialna postmodernizmu coraz bardziej traci wzrok i wyczerpuje swoje możliwości poznawcze. Retoryczne powtórki tych samych modeli wyjaśnień funkcjonowania mediów nie wzmacniają wiarygodności tych teorii ani siły ich argumentacji, ale raczej pokazują brak właściwej orientacji badawczej, gwarantującej ich rozwój i efektywność.

Niezależnie od merytorycznej i metodologicznej wartości analizowanych koncepcji medialnych zakorzenionych w postmodernistycznym paradygmacie,

stanowią one pewien symptom współczesności, wyznacznik mentalności i kultury współczesnej, nie tylko w obszarze badań medialnych, ale generalnie, w perspektywie patrzenia na teraźniejszość i przyszłość człowieka oraz świata w zmieniających się dynamicznie uwarunkowaniach życia społeczeństwa informacyjnego. Łatwiej jest chyba ocenić te analizy z perspektywy ich wartości i przydatności badawczej, niż w miarę obiektywnie pokazać ich sens, znaczenie i skutki, jakie mogą spowodować teraz i w przyszłości dla rozwoju społeczności i jej dobra wspólnego oraz dla urzeczywistniania się człowieka jako osoby. Według niektórych analityków mediów teorie te są w istocie ideologiami, które mogą „wpłynąć na rzeczywistość na zasadzie fałszywego proroctwa, tzn. uruchomić działania, które nie dopuszczą do ziszczenia się zawartego w nich scenariusza przyszłości. Jeśli tak, to spełnią one rolę bardzo podobną do tej, jaką u progu minionego stulecia spełniła teoria społeczeństwa masowego”³⁵. Diagnoza ta, posługując się zasadą „fałszywych proroctw”, kreśli optymistyczną wizję przyszłości. Natomiast postmodernistyczne analizy medialne jawią się w dużej mierze jako negatywne i destrukcyjne wizje teraźniejszości i przyszłości świata i człowieka, i jako takie przynależą rzeczywiście do „fałszywych proroctw” współczesności.

BIBLIOGRAFIA

- Allen R.C. (red.), *Teledyskursy. Telewizja w badaniach współczesnych*, Kielce 1998.
- Baudrillard J., *The Ecstasy of Communication*, New York 1988.
- Bauman Z., *Socjologia i ponowoczesność*, w: H. Kozakiewicz i inni (red.), *Racjonalność współczesności. Między filozofią a socjologią*, Warszawa 1992.
- Bloom H., *Kabbalah and Criticism*, New York 1975.
- Borkowski R. (red.), *Globalopolis. Kosmiczna wioska, szanse i zagrożenia*, Warszawa 2003.
- Bronk A. (red.), *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią najnowszą*, Lublin 1995.
- Bronk A., *Krajobraz postmodernistyczny*, „Ethos”, 33–34 (1996), s. 79–100.
- Collins J., *Telewizja a postmodernizm*, w: R.C. Allen (red.), *Teledyskursy. Telewizja w badaniach współczesnych*, Kielce 1998.
- Derrida J., *Pismo filozofii*, Kraków 1992.
- Drożdż M., *Media. Teorie i fikcje*, Kielce 2005.
- Drożdż M., *Przestrzeń sensu w postmodernistycznej „cywilizacji medialnej”*, „Tarnowskie Studia Teologiczne”, 20/1 (2001), s. 13–31.
- Goban-Klas T., *Media i komunikowanie masowe. Teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa, Kraków 1999.

³⁵ M. Mrozowski, *Media masowe. Władza, rozrywka i biznes*, Warszawa 2001, s. 398.

- Inglehart R., *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societas*, Princeton 1997.
- Jamroziakowa A. (red.), *Inspiracje postmodernistyczne w humanistyce*, „Poznańskie Studia z Filozofii Nauki”, z. 13, Warszawa, Poznań 1993.
- Jawłowska A., *Sens i dekonstrukcja*, w: A. Jamroziakowa (red.), *Inspiracje postmodernistyczne w humanistyce*, „Poznańskie Studia z Filozofii Nauki”, z. 13, Warszawa, Poznań 1993.
- Kerckhove D. de., *Powłoka kultury. Odkrywanie nowej elektronicznej rzeczywistości*, Warszawa, Toronto 1995.
- Kiereś H., *Postmodernizm*, w: A. Bronk (red.), *Filozofować dziś. Z badań nad filozofią najnowszą*, Lublin 1995, s. 263–273.
- Kloock D., Spahr A., *Medientheorien. Eine Einführung*, München 2000.
- Kluszczyński R.W., *Społeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimediów*, Kraków 2002.
- Kostyrko T. (red.), *Dokąd zmierza współczesna humanistyka*, Warszawa 1994.
- Kozakiewicz H. i inni (red.), *Racjonalność współczesności. Między filozofią a socjologią*, Warszawa 1992.
- Leschke R., *Einführung in die Medientheorie*, München 2003.
- Liotard J.-F., *Kondycja ponowoczesna. Raport o stanie wiedzy*, Warszawa 1997.
- McLuhan M., *Wybór tekstów*, Poznań 2001.
- McLuhan M., *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka. Wprowadzenie L. H. Laphama*, Warszawa 2004.
- Morawski Z., *W mrokach postmodernizmu*, w: T. Kostyrko (red.), *Dokąd zmierza współczesna humanistyka*, Warszawa 1994.
- Mrozowski M., *Media masowe. Władza, rozrywka i biznes*, Warszawa 2001.
- Perkowska H., *Postmodernizm a metafizyka*, Warszawa 2003.
- Pias C., *Poststrukturalistische Medientheorien*, w: S. Weber (red.), *Theorien der Medien*, Konstanz 2003, s. 277–293.
- Sareło Z. (red.), *Postmodernizm. Wyzwanie dla chrześcijaństwa*, Poznań 1995.
- Stasiuk K., *Krytyka kultury jako krytyka komunikacji*, Wrocław 2003.
- Storey J., *Studia kulturowe i badania kultury popularnej. Teorie i metody*, Kraków 2003.
- Stout J., *The Flight from Authority. Religion, Morality and the Quest for for Autonomy*, Notre Dame 1981.
- Strinati D., *Wprowadzenie do kultury popularnej*, Poznań 1998.
- Weber S. (red.), *Theorien der Medien*, Konstanz 2003.
- Zeidler-Janiszewska A. (red.), *Oblicza postmoderny. Teoria i praktyka uczestnictwa w kulturze współczesnej*, Warszawa 1992.
- Ziemiński I., *Postmodernizm a dylematy człowieka*, „Ethos”, 33–34 (1996), s. 141–149.
- Żardecka-Nowak M., *Wspólnota i ironia. Richard Rorty i jego wizja społeczeństwa liberalnego*, Lublin 2003.
- Życiński J., *Bóg postmodernistów*, Lublin 2001.

Biogram

Ks. prof. dr hab. Michał Drożdż – profesor nauk społecznych w zakresie dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach; dziekan Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, współtwórca i 10-letni pierwszy dyrektor Instytutu Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej tegoż Uniwersytetu (2008–2018), dyrektor Akademickiego Centrum Medialnego; główne zainteresowania badawcze obejmują: etykę dziennikarstwa i mediów, aksjologię mediów, etykę i aksjologię komunikacji społecznej, etykę i teorię informacji, filozofią mediów, przewodniczący projektu: Etyka Mediów (15 konferencji naukowych, 20 tomów publikacji).

ORCID: 0000-0002-8448-7607